

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
средняя общеобразовательная школа с. Бояровка
Каа-Хемского района Республики Тыва

СОГЛАСОВАНО

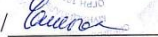
ЗУВР школы

Биче-оол О.А. / /

от «24 августа» 2023

УТВЕРЖДЕНО

директор школы

Чаш-оол О.С. / /

от «25 августа» 2023

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по учебному предмету (курсу)

Родному (тывинскому) языку

наименование предмета (курса)

7 класс

на 2023-2024 учебный год

Составитель:

Ховалыг Чойгана Оюн-ооловна,

учитель родного(тывинского)

языка и литературы

высшей квалификационной категории

Тайылбыр бижик. (Пояснительная записка)

Кол ниити өөрөдигениң 5-9 класстарыңа «төрөөн (тыва) дыл» эртеминиң чижек өөрөдиге программазыңа (К.Б. Доржу, Ч.А. Сарыглар) даянып тургускан.

Тыва дыл – Тыва Республиканың үндезин чонунуң национал дылы. Тыва дыл Тыва Республиканың Конституциясында күрүне дылы кылдыр доктааттыңан (май 6, 2001). Амгы үеде «тыва болгаш орус дылдарның деңге болгаш бот тускайлаң сайзыраарыңа таарымчалыг байдалды тургузарынче угланган» 2003 чылдың декабрь 31-де үнген «Тыва Республиканың дылдар дугайында» хоойлузу амыдыралда боттанмышаан. Тыва дыл өөрөдигениң, культураның, күрүнениң болгаш тус черлерниң эрге-чагырга органнарының дылы, официалдыг хоойлу-дүрүмнерни парлап үндүрер, Тыва Республикага референдум (чугула айтырыгны чонга бадыладыры), төлээлекчилер болгаш күүсекчи органнарже соңгулдаларның дылы, албан-херек документилери эмгелээриниң, суд чорудулгазының база чагаалар дылы, массалыг медээ дамчыдар чепсектер дээш өске-даа адырларның дылы кылдыр ниитилел амыдыралында калбаа-биле ажыглаттынып турар.

Тыва улустуң төрөөн дылы янзы-бүрү медээлерни чыып тургузар, кадагалаар болгаш дамчыдар хөй талалыг система болуп чоруур. Тыва дыл кижилерни чугаалаштырар, оларның бодалын, сагыш-сеткилин илередир баазалыг хүлээлгелерин күүсетпишаан, кижилерниң бот-боттарының аразында болгаш хөй-ниити-биле харылзаалыг болурун хандырар; тыва улустуң бот-медерелин болгаш делегей көрүүшкүнүн хевирлээр, тыва кижилерни бот-тускайлаң онзагай аймак чон кылдыр хаара тудуп, оларның салгалдарын харылзаштырып, национал культуразын хүн бүрүде чаартып чоруур. Тыва дыл – өг-бүледе болгаш өөрөдиге системазында кижизилдигениң дылы; тыва улустуң байлак аас

чогаалының болгаш чечен чогаалының хөй янзы жанрларын кадагалаар болгаш дамчыдарының дылы; өске эртемнерни шингээдип алырынга өзек болбушаан, уругларны бүгү талазы-биле сайзырадырының аргазы; эртемде чаа ажыдыышкыннарны болгаш төөгү, уран чүүл база культураның хөй аңгы хевирлерин (жанрларын) дамчыдарының болгаш шинчилээриниң дылы; орус болгаш бүгү делегейниң чечен чогаалының, ол ышкаш эртем ажылдарының очулгазының дылы.

5-9 класстарның «Төрээн (тыва) дыл» деп чижек өөредилге программасы (улаштыр – Программа) Кол ниити өөредилгениң федералдыг күрүне стандартынга дүүштүр тургустунган (улаштыр – КНӨ-нүң ӨФКС). Программаның өзээ кылдыр эге болгаш кол ниити өөредилгениң аразында харылзаалыының принциви салдынган. Программада өөреникчилерниң чугаа чорудулгазын улам ыңай сайзырадыры көрдүнген: шын бижилгениң чаңчыл, мергежилдерин, меделдиг номчулганы, аас чугааның утказын долузу-биле билип алырын, төрээн дылынга хостуг, шын болгаш тода чугаалаарын хевирлээри. Төрээн дылынга өөредилге уругларның ниити делегей көрүүшкүнүн делгемчидер, чогаадыкчы салым-чаяанын сайзырадыр, чаагай мөзү-бүдүш дугайында билиин болгаш чугаа чорудулгазының культуразын улам бедидеринге дузалаар. Ынчангаш «Төрээн (тыва) дыл» эртеми кол ниити өөредилгениң сорулгаларын чедип алырынга улуг ужур-дузалыг.

7 класс – 102 ш.

Катаптаашкын – 6 шак.

Хыналда болгаш чогаадыкчы ажылдар (хыналда ажыл, эдертиг, чогаадыг, словарьлыг диктант, төлевилел дээш о.ө.) – 9 шак.

Теория болгаш практика – 53 шак.

Ажыглаар өөредилге номнары:

1. «Тыва дыл. 6-7 класс». Авторлары: Д.А. Монгуш, К.Б. Доржу.2001ч.

2. «Тыва дыл. 7 класс». Авторлары: Е.М.Куулар, Т.Б.Оюн, Ч.А.Сарыглар. 2023ч. (парлалгада) ООО Издателсвто «Офсет»
(электроннуг хевири)

Дылдын кезектери	Программа аайы-биле темалар	Шак тар саны	Өөреникчилерниң кылыр ажыл-чорудулгазының кол хевирлериниң чижек тайылбыры
Дыл, дыл дугайында ниити билиглер	Тыва дыл – Тыва Республиканың күрүне дылы. Тыва дылдың ужур-утказы болгаш хүлээлгелери. Тыва дыл болгаш чоннуң культуразы	3	Тыва Республикада күрүне дылдарының, оларның хүлээлгелериниң дугайында чугаага киржир. «Тыва дыл – күрүне дылы» деп темага материалдарны чыггаш, презентацияны белеткээш, ону камгалап чугаалаар. Тыва дылдың ужур-утказы болгаш ооң чоннуң культуразы-биле холбаалыының дугайында кыска дыңнадыгны кылыр.
	6 класска өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын	4	6 класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар: Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгазы. Морфология
	Чогаадыг	1	
Морфология	Кылыг сөстериңиң уткалыг бөлүктери.	12	Кылыг сөзүнүң дугайында билиглерин ханыладыр.

	<p>Нарын болгаш составтыг кылыг сөстөрүниң тургустунары болгаш оларның шын бижилгези.</p> <p>Кылыг сөзүнүң немелде утка илередир хевирлери. Кылыг сөзүнүң залогтары. Болдуруушкун залогу. Болчуушкун залогу</p> <p>Эгидиешкин залогу. Качыгдаашкын залогу</p> <p>Кылыг сөзүнүң видтери. Тодаргай эвес вид. Доозулган вид. Дагыннаан вид. Болбастаар вид. Ритмиктиг вид. Дүрген вид</p>		<p>Кылыг сөстөрүниң уткалыг бөлүктөрүн аңгылаар. Бөдүүн, нарын, составтыг кылыг сөстөрүн шын тодарадыр. Нарын болгаш составтыг кылыг сөстөрүниң тургустунарын тайылбырлаар.</p> <p>Болбас хевирде кылыг сөзүн шын бижиир, оларга ударениени сагыыр. Кылыг сөзүнүң эге хевирин билир.</p> <p>Кылыг сөзүнүң немелде утка илередир хевирлериң (залогтар, видтерниң) кожумактарын таныыр.</p>
Катаптаашкын		1	Алган билиглерин катаптаар.
Хыналда ажыл		1	Алган билиглерин бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
Частырыглар-биле ажыл		1	
Причастие (катаптаар). Эрткен үениң причастиези. Келир үениң причастиези, болгалак үениң причастиези. Причастиелиг бөлүглел, ооң домакка тодарадылга, байдал болуру. Причастиелерниң морфологтуг сайгарылгазы.		6	<p>Причастиелерниң грамматиктиг утказын, морфологтуг демдектерин, синтаксистиг ужур-дузазын тодарадыр.</p> <p>Эрткен болгаш келир үениң причастиелерин ылгаар. Болгалак үениң причастиезин ылгаар, сөзүглелден тывар, чугаага ажыглаар.</p> <p>Причастиелерни чүвөлериң демдээн көргүзерде, ажыглаары.</p> <p>Причастиелиг бөлүглелдерни таныыр, оларның домакка тодарадылга азы байдал болуп чоруурун тодарадыр.</p> <p>Причастиелер болгаш причастиелиг бөлүглелдер кирген сөзүглелдерни номчуур болгаш сайгарар. Морфологтуг сайгарылганы кылыр.</p>
Чогаадыг		1	
Деепричастие (катаптаар). Деепричастие – кылыг сөзүнүң өскерилбес тускай хевир Деепричастиелерниң грамматиктиг утказы, морфологтуг демдектери, синтаксистиг		7	<p>Деепричастиелерниң грамматиктиг утказын, морфологтуг демдектерин, синтаксистиг хүлээлгелерин тодарадып сайгарар.</p> <p>Тыва дылдың деепричастиелерин аңгылаар: каттышкак, кожаланчак, эрткен, болбас, үдекчи, кызыгаарлаар деепричастиелер.</p> <p>Деепричастиелиг бөлүглелдерни таныыр, оларга бижик демдектерин</p>

	<p>хүлээлгелери. Тыва дылдың деепричастиелери. Деепричастиелиг бөлүглелдер, оларга бижик демдектери болгаш домакка байдал болуру. Морфологтуг сайгарылга. Словарьлык диктант</p>		<p>сагыыр болгаш синтаксистиг хүлээлгелерин тодарадып сайгарар. Деепричастиелерни составтыг кылыг сөзүнүң кезээ кылдыр ажыглаар, ооң бодунуң (деепричастиениң) домакка кандыг кежигүн болурун тодарадыр. Деепричастиелерни болгаш деепричастиелиг бөлүглелдерни домакка ажыглаар. Деепричастиелер болгаш деепричастиелиг бөлүглелдер кирген сөзүглелдерни номчуур болгаш сайгарар. Морфологтуг сайгарылганы кылыр.</p>
Хыналда ажыл		1	Алган билиглериң бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
<p>Катаптаар: Кылыг сөзүнүң наклонениелери. Болуушкун наклонениези, ооң үелери. Болуушкун наклонениезиниң эрткен үези.</p> <p>Болуушкун наклонениезиниң амгы үези.</p> <p>Болуушкун наклонениезиниң келир үези.</p> <p>Дужаал наклонениези.</p> <p>Даар наклонениези.</p> <p>Чөпшээрел наклонениези. Кызыгаарлаар наклонениези.</p> <p>Кылыг сөзүнүң морфологтуг сайгарылгазы.</p>		10	<p>Кылыг сөзүнүң наклонениезин тодарадыр, ооң хевирлерин аңгылаар: болуушкун, дужаал, даар, чөпшээрел, кызыгаарлаар.</p> <p>Болуушкун наклонениезиниң үелери аңгылаар: эрткен үелер (шагда эрткен, чоокта эрткен, барымдаалыг, бадыткалдыг); амгы үелер (тодаргай болгаш тодаргай эвес); келир үе (болгалак келир үе).</p> <p>Кылыг сөзүнүң синтаксистиг хүлээлгелгелерин тайылбырлаар. Кылыг сөзүнүң морфологтуг сайгарылгазын кылыр. Чугаага кылыг сөзүнүң болуушкун наклонениезиниң үелерин шын ажыглаар. Наклонениениң хевирлерин таблица, схемаларга көргүзөр. Кылыг сөзүнүң хевирлерин аас болгаш бижимел чугаага шын ажыглаар. Кылыг сөзүнүң наклонениелериниң, болбас хевириниң, немелде утка илередир хевирлериниң кожумактарын шын бжирир.</p>
Кылыг сөзүңгө катаптаашкын		1	
<p>Хыналда ажыл Частырыглар-биле ажыл</p>		1 1	Алган билиглериң бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
<p>Катаптаар: Наречиелерниң чогаадылгазы болгаш оларны шын бжири.</p> <p>Наречиелерниң уткалыг бөлүктери, оларның синтаксистиг хүлээлгелери. Үениң наречиези.</p>		8	<p>Наречиениң грамматиктиг утказы болгаш морфологтуг демдектери, синтаксистиг хүлээлгелерин тодарадыр. Наречиелерниң бөлүктерин аңгылаар: үениң, туруштуң, сорулганың, ылдагаанның, кылдыныг аргазының, хемчегниң. Наречиелерни (удурланышкак болгаш чоок уткалыг) аас болгаш</p>

	<p>Туруштуң наречиези.</p> <p>Сорулганың, чылдагаанның наречиелери .</p> <p>Кылдыныг аргазының наречиези. Хемчегниң наречиези.</p> <p>Наречиелерниң морфологтуг сайгарылгазы. Катаптаашкын.</p>		<p>бжимел чугаага ажыглаар.</p> <p>Наречиелерниң тургустунар аргаларын билир, оларның шын бижилгезин сагыыр.</p> <p>Наречиелер кирген домактарны сайгарар, сөзүглелдерни номчуур.</p> <p>Наречилерниң морфологтуг сайгарылгазын кылыр.</p>
	<p>Хыналда ажыл</p> <p>Частырыглар-биле ажыл</p>	<p>1</p> <p>1</p>	<p>Алган билиглерин бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.</p>
	<p>Чогаадыг</p>	<p>1</p>	
	<p>Өттүнүг сөстөр – тускай чугаа кезээ, ниити утказы.</p> <p>Өттүнүг сөстөрниң уткалыг бөлүктери (үн, ыыт-дааш, шимчээшкин, хевир өттүнер сөстөр, минниишкин илередир сөстөр), оларның тургустунары.</p> <p>Составтыг кылыг сөстери тургузарынга ужур-дузазы база синтаксистиг хүлээлгези.</p> <p>Өттүнүг сөстөрниң морфологтуг сайгарылгазы.</p>	<p>4</p>	<p>Өттүнүг сөстөрүн танып тывар, оларның ниити утказын тайылбырлаар. Өттүнүг сөстөрниң уткалыг бөлүктөрүн таныыр: ыыт-дааш, үн өттүнер сөстөр, хевир-дүрзү өттүнер сөстөр, минниишкин илередир сөстөр.</p> <p>Составтыг кылыг сөстөрүн тургузарынга ужур-дузазын тайылбырлаар; оларның дузазы-биле составтыг кылыг сөстөрүн тургузар.</p> <p>Кылыг сөзүнүң составынга турда, синтаксистиг хүлээлгезин сайгарар.</p> <p>Өттүнүг сөстөрүнниң морфологтуг сайгарылгазын кылыр.</p> <p>Өттүнүг сөстөрүнниң уткалыг бөлүктөрүн аас болгаш бжимел чугаага ажыглаар. Өттүнүг сөстери кирген сөзүглелдерни номчуур болгаш шын бижилгезин, утказын сайгарар.</p>
	<p>Дузалал чугаа кезектери.</p> <p>Эвилел – дузалал чугаа кезээ. Эвилелдерниң утказы болгаш оларның домак тургузарынга ужур-дузазы.</p> <p>Чагырыштырбас эвилелдер: каттыштырар, удурланыштырар, аңгылаштырар.</p> <p>Чагырыштырар эвилелдер.</p>	<p>5</p>	<p>Дузалал чугаа кезектерин аңгылаар: эдеринчилер, эвилелдер, артынчылар. Оларның бөлүктөрүн ылгаар, каяа ажыглаарын билир.</p> <p>Эвилелдерни танып тывар, оларның грамматиктиг хүлээлгелерин сайгарар.</p> <p>Чагырыштырбас болгаш чагырыштырар эвилелдерни аңгылаар.</p> <p>Чагырыштырбас эвилелдерниң утказының аайы-биле бөлүктөрүн ылгаар: каттыштырар, удурланыштырар, аңгылаштырар.</p>

	<p>Синоним эвилелдер. Эвилелдерниң морфологтуг сайгарылгазы.</p>		<p>Чагырыштырбас болгаш чагырыштырар эвилелдерни аас болгаш бижимел чугаага ажыглаар. Эвилелдерниң бөлүктөрүн бодунуң тургусканы кластер дузазы-биле көргүзөр. Эвилелдерлиг домактарга бижик демдектерин сагыыр. Чоок уткалыг эвилелдерни шын ажыглаар. Чугаа культуразын сагыыр. Эвилелдер кирген домактарны тургузар.</p>
	<p>Эдеринчилер болгаш дузалал аттар, оларның грамматиктиг хүлээлгелери. -биле деп эдеринчини шын бжири. дег, ышкаш деп эдеринчилерни бөлүглелдер тургузуп турда, биче сек-биле аңгылаары. Эдеринчилер болгаш дузалал аттарның морфологтуг сайгарылгазы.</p>	5	<p>Эдеринчилер болгаш дузалал аттарны ылгаар болгаш грамматиктиг хүлээлгелерин тодарадыр. биле деп сөстү эдеринчи болгаш эвилел кылдыр ажыглаар, шын бжири. дег, ышкаш деп эдеринчилерниң дузазы-биле деңнелгелиг бөлүглелдерни тургузар, бижик демдектерин сагыыр. Эдеринчилер болгаш дузалал аттарны чугаага ажыглаар. Доора падежтерниң уткаларын дузалал аттар-биле илередири, янзы-бүрү чугаа кезектерин эдеринчилер кылдыр хереглээр болгаш оларны дузалал ат деп бадыткаар. Чугаа культуразын сагыыр. Эдеринчилер болгаш дузалал аттарның морфологтуг сайгарылгазын кылыр.</p>
	<p>Артынчыларның утказы болгаш грамматиктиг хүлээлгелери. Артынчыларны бөлүктээри болгаш шын бжири. Артынчыларның морфологтуг сайгарылгазы.</p>	4	<p>Артынчыларны танып тывар. Артынчыларны утка аайы-биле бөлүктээр: айтырыг, бадыткал, дадагалзалдың, күштелдирериниң азы ылгаарының, даап бодаарының. Оларны шын бжири болгаш чугаага ажыглаар. Чоок уткалыг артынчыларны аас болгаш бижимел чугаага ажыглаар. Артынчыларның морфологтуг сайгарылгазын кылыр. Артынчыларның бөлүктөрүн аайы-биле схеманы тургузар. Схемага үндезилеп артынчыларның бөлүктөрүн тайылбырлаар.</p>
	<p>Аян сөстери, ооң бөлүктери. Аян сөстери бар домакка бижик демдектери болгаш ударение. Аян сөстериң морфологтуг сайгарылгазы.</p>	4	<p>Чугаада болгаш сөзүглелдерде аян сөстөрүн танып тывар. Кижиниң өөрээнин, магадаанын болгаш муңгараанын, кортканын дээн ышкаш кижиниң сагыш-сеткилиниң өске-даа байдалдарын илереткен аян сөстөрүн аңгылаар. Аян сөстериң дузазы-биле бодунуң сагыш-сеткилин шын илередир. Аян сөстери бар домакка бижик демдектерин болгаш ударениени сагыыр. Тыва литературлуг дылдың пунктуастыг нормаларын сагывышаан, сөзүглелди номчуур болгаш сайгарар.</p>

	Хыналда ажыл Частырыглар-биле ажыл	1 1	Алган билиглерин бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
Чугаа, чугаалажып харылзажыры болгаш чугаа культуразы	Монолог. Чурумал. Угаап боданышкын. Тоожуушкун. Диалогтуң хевирлери: кандыг-бир кылдыныгже хаара тудар чугаа, медээ билип алыр азы дамчыдар чугаа, бодалдар солчур чугаа.	8	Монологтуң хевирлериниң дугайында чугаага киржир. Бердинген темага монологту хевир аайы-биле тус-тузунда тургузар. Бөлүк аайы-биле ажылдаар: Диалогтуң янзыларының аайы-биле сөзүглелдерни тургузар (кайы-бир чугаа кезээн колдады ажыглап, өөренген кайы-бир темага дүүштүр дээш о.ө.)
	Чыл төнчүзүндө түннел катаптаашкын Морфология. Кылыг сөзү. Наречие. Өттүнүг сөстөр. Дузалал чугаа кезектери. Аян сөстери	6	Тус-тузунда тема аайы-биле демнежип, хөй-биле кады (коллектив- биле), бөлүк аайы-биле болгаш бот ажылдаар.
	Хыналда ажыл Частырыглар-биле ажыл	1 1	Алган билиглерин бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
		102 шак	